Dr. Florin Epure

Schitul Cetățuia, o ctitorie basarabească ce va renaște

Schitul Cetățuia, locul de la ieșirea de nord a Râmnicului unde, conform legendei, a fost ucis voievodul Radu de la Afumați, împreună cu fiul său[1], este, cel mai probabil, o ctitorie basarabească, din veacurile XV-XVI[2], ridicată în perimetrul unei străvechi așezări preistorice. Vechimea acestei așezări a fost atestată în urma unor descoperiri întâmplătoare. Cu ocazia reamplasării unor bazine de apă potabilă din anul 1978, în punctul numit „Cetățuia", s-au descoperit mai multe materiale arheologice aparținând culturilor Sălcuța IV, Coțofeni III, Glina III, Verbicioara, Hallstatt și cultura geto-dacică[3].

În anul 1994 a fost trasată o secțiune pe culmea dealului, în apropierea bisericii cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil" și a cimitirului din zonă, fiind identificat stratigrafic doar un strat de cultură medieval și altul geto-dacic.

Ceramica medievală târzie este foarte rară aici, mult mai bine reprezentată este perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului. Dintre materialele aparținând perioadei *La Tène* pot fi amintite fragmentele ceramice lucrate cu mâna între care se disting profile de vase borcan și oale ornamentate cu brâuri alveolate[4].

În stratul de cultură geto-dacic au fost descoperite resturile a două locuințe cu mult chirpici ars și trei gropi; inventarul consta dintr-o gamă variată de fragmente ceramice lucrate cu mâna și la roată, o lamă de cuțit din fier și un ac de la o fibulă din bronz. Ornamentarea ceramicii este bogată. Ca motive decorative, predominant este brâul alveolar așezat imediat sub buza vasului sau pe corp, brâul crestat sau simplu, butonii pastilă sau cei alveolați, precum și decorul incizat și lustruit (pe

1 Florin Epure, „Legendă și sitorie la Schitul Cetățuia din Râmnicu Vâlcea" în *Istorie și Civilizație*, Anul IV, Nr. 36, septembrie 2012, pp. 76-79.

2 Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 261.

3 Gheorghe Petre-Govora, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Ed. Petras, Râmnicu Vâlcea, 1995, pp. 14-15.

4 Mariana Iosifaru, „Descoperiri arheologice geto-dacice pe raza municipiului Râmnicu Vâlcea", în Buridava, vol. IV, Râmnicu Vâlcea, 1982, p. 28.

fragmentele ceramice lucrate la roată), în special, din linii simple, valuri și benzi. Vestigiile arheologice de la *Cetățuia* au similitudini cu materialul arheologic descoperit la Ocnița și poate fi datat în secolele II-I î.Hr. Prezența geto-dacilor în așezările de la *Cetățuia* și *Capela* este pusă în legătură cu supravegherea marelui drum natural de pe cursul Oltului, ele fac parte din cadrul marelui complex de locuire ce a dăinuit în zonă până la cucerirea romană[5].

Așezarea fortificată medievală de la Cetățuia din Râmnic are o corespondență în timp cu o altă cetate, aflată pe partea cealaltă a Oltului. Legenda culeasă de Grigore Tocilescu, de la o anume Uța Logofeteasa, ne aduce în discuție zona cartierului de azi Goranu, la *Malul Alb* – unde a existat o cetate puternic fortificată a cărei distrugere istoricii o plasează în secolele XIII-XIV, în timpul năvălirii mongole.

Tradiția populară vorbește, așadar, despre o căpetenie locală care își avea reședința în jurul Râmnicului. Acesta era în permanent conflict cu „descălecătorul" și întemeietorul de țară, Basarab voievod: „Olea face o[a] le/ Basarabă i le sparge/ Olea oale o mai face/ Basarab i le va sparge"[6].

Se mai pomenește și de un tunel care făcea legătura între Cetățuia și mănăstirea de la Fedeleșoiu, pe sub albia Oltului (n.n. *Marele Dicționar Geografic*). Este adevărat că cele două așezăminte formau un adevărat sistem de apărare a Oltului, care trebuie pus în legătură cu străvechiul târg al Râmnicului.[7]

Se mai poate vedea și astăzi, în partea de nord a bisericii de la *Cetățuia*, gura unui tunel subteran, despre care se spune că făcea legătura cu așezarea fortificată de la Goranu, pe sub râul Olt. Se spune că scriitorul Schwantz, din veacul al XVI-lea, ar fi coborât în acest tunel și ar fi mers o bună distanță prin el. Investigațiile făcute de arheologi n-au putut să descopere decât un loc, adânc de 5 metri, unde călugării își țineau provizii (așa cum se descoperise și în urma sondajului făcut în 1895). La Goranu, tradiția existenței unei fortificații a fost întărită de cercetările arheologice. În 1980, cu prilejul unor lucrări de terasare, au fost scoase la iveală două diademe din aur care se află la Muzeul Național de Istorie a României[8].

Din cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea, datează cei opt dirhemi turcești (aspri) descoperiți în anul 1968, cu ocazia lucrărilor de modernizare a drumului de acces spre biserica din nordul Râmnicului[9].

5 Mariana Iosifaru, „Cercetări arheologice la Râmnicu Vâlcea", în *Cronica cercetărilor arheologice din România*, http.www.cimec.ro.

6 Nicolae Bănică-Ologu, Veacul de aur al Râmnicului, Ed. Oscar Print, București, 2000, p. 25.

7 Ioan George Lahovari, *Marele Dicționar Geografic al României*, II, Stabilimentul Grafic J.V. Socecŭ, București, 1899, p. 350.

8 Luminița Dumitru, „Diademe și cnezate. Tezaurul de la Goranu (Le trésor de Goranu)", în *Magazin Istoric*, Anul XXXIV, nr. 8 (413), august 2001, pp. 72-73.

9 Elena Isăcescu, „Tezaurul monetar din a doua jumătate a sec. al XVI-lea, descoperit la Râmnicu Vâlcea", în *Buletinul Societății Române*, LXX-LXXIV (1976–1980), nr. 124-128, București, 1981, p. 331.

Construcția din nordul orașului, care a purtat dintotdeauna denumirea de Schitul Cetățuia, va fi avut și rol de fortificație. Nici documentele și nici descoperirile arheologice nu ne ajută să cunoaștem evoluția schitului și a vieții monahale de aici în perioada secolelor XV-XVI. Este posibil ca lăcașul de cult să se fi ruinat atât de rău, în veacul al XV-lea, încât voievodul Radu de la Afumați a trebuit să-l reclădească din temelii, în cea de-a doua domnie (1524–1529). Viteazul domnitor, care a purtat nu mai puțin de douăzeci de războaie și i-a învins în mai multe rânduri pe turci, a sfârșit asasinat în urma complotului boieresc din ziua de 2 ianuarie 1529.

Cronica veche a Țării Românești arată că: „Vornicul Neagu și postelnicul Drăgan s-au ridicat împotriva lui și au venit cu ostași în taină împotriva lui Radu-voievod. Domnul a prins de veste, dar n-a avut vreme să-și strângă ostașii și a fugit cu fiul său Vlad-voievod ca să se ducă la Banii de Craiova. Dar, când a ajuns la Râmnic, boierii l-au ajuns din urmă, l-au prins, l-au legat și au tăiat capul lui și capul fiului său Vlad-voievod, și i-au ucis împreună la Râmnic, în anul 7037[1529] al lumii”[10].

Cei care puseseră la cale complotul erau rude prin alianță cu Radu de la Afumați, fiind căsătoriți cu două verișoare primare pe linie paternă ale acestuia: Neagoe din Periș, care îl slujise inițial în 1522 cu „dreaptă și credincioasă slujbă” pe Radu[11], ce îl considera din „casa sa”, păstrându-l în toate sfaturile sale ca mare postelnic, vistier și în cele din urmă vornic, și Drăgan din Merișani-Bucșani, mare postelnic în 1523–1525. Nu cunoaștem care au fost cauzele asasinării primului domn român de către boieri. Chiar din acele timpuri și până astăzi, s-au emis tot felul de păreri, începând cu intrigile Porții și chiar ale lui Mehmed-bey (care l-ar fi vrut domn pe fiul său), din pricina înclinării lui Radu către imperiali, și până la ura boierimii de la Est de Olt împotriva domnului, chipurile pentru favorizarea Craioveștilor[12].

Trupurile celor doi au fost îngropate la Mănăstirea Curtea de Argeș. După o relatare din ianuarie 1529 a judelui de Sibiu, trimisă la Buda, capul lui Radu de la Afumați ar fi fost trimis la Istanbul sultanului Soliman Magnificul[13]. Domnitorul care îi va urma la tron este Moise-vodă, fiul lui Vladislav. Acesta îi va suprima pe ucigașii lui Radu de la Afumați și pe alți adversari, chiar în toiul nunții sorei sale cu Marele Ban al Craiovei, Barbu II Craiovescu, care a avut loc la data de 13 februarie 1530.

---

10 Virgil CÂNDEA, „Letopisețul Țării Românești (1292–1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim”, în *Studii*, XXIII, nr. 4, București, 1970, p. 685.

11 Documenta Romaniae Historica (D.R.H.), B, II, Țara Românească (1501-1525), Ed. Academiei R.S.R., București, 1972, p. 410.

12 Constantin REZACHEVICI, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova*, Ed. Enciclopedică, București, 2001, p. 172.

13 Nicolae STOICESCU, *Radu de la Afumați (1522–1529)*, Ed. Militară, București, 1993, p. 141.

Așa cum am văzut, *Letopisețul Cantacuzinesc* indică Râmnicul drept loc unde au fost asasinați Radu de la Afumați și fiul său, fără să aducă altă precizare. Nici documentele emise în perioada secolelor XVI-XVII nu aduc clarificări, ci doar amintesc stereotipal: „Radu Voievod care a pierit la Râmnic". Acest fapt a dat naștere mai multor opinii, lansate de-a lungul timpului, chiar dacă varianta *Cetățuiei*, cunoscută cu precădere de la jumătatea secolului al XIX-lea, este cea mai agreată dintre toate.

În anul 1858, Alexandru Pelimon, în urma vizitei prin Râmnic, lasă în impresiile sale de călătorie câteva rânduri despre Cetățuia: „aproape de Râmnic, la nord-vestul orașului se află un deal foarte interesant cu o bisericuță în vârfu-i; aici mai înainte a fost o cetate și care și până azi poartă această numire! Înăuntru ei fu ucis Radu de la Afumați, și p-ai căriia muri se conservă până mai încoa pete însăși din sângele său, care rămâne ca o pată și ca un blasfem ce cerea răzbunare asupra trădătorilor!"[14].

Un an mai târziu, călătorul francez Théodore Margot aduce aminte în însemnările sale despre drama de la Cetățuie, în aceeași cheie romantică: „Spre nordul orașului, pe un deal, se zărește o frumoasă bisericuță, Cetățuia. O potecă lată conduce cotind până în culmea sa până unde se înalță biserica. Odată exista pe acest deal o cetate ce corespundea cu o alta asemenea pusă pe malul Oltului. În biserica cea veche se comise omorul lui Radu Vodă de la Afumați, ucis la 1528 [corect 1529] de către boierii Neagoe vornicul și Drăgan postelnicul, oameni pizmăreți și trădători, cari apucându-l în goană îi tăiară capul, atât lui cât și fiului său, Vlad Vodă, chiar în lăuntrul bisericii unde se refugiaseră ei"[15].

Nicolae Iorga nota, la anul 1902, că „pe un deal în față se vede micul lăcaș al Cetățuii, unde săbiile boierilor răzvrătiți ar fi făcut să țâșnească pe icoanele sfinților sângele lui Radu Vodă de la Afumați și al fiului său". După cum putem observa, savantul nu era pe deplin convins, la acel moment, de veridicitatea informației privind locul asasinatului. Ceva mai târziu, la 1936, preciza: „Principele Radu de Afumați a fost ucis acolo împreună cu fiul lui de boierii răsculați, în acest paraclis din Cetățuia, situat pe un deal mare deasupra Oltului".[16]

Asasinarea lui Radu de la Afumați este admisă de istorie și confirmată de documente că s-a întâmplat la Râmnic[17]. Deoarece izvoarele scrise nu ne arată că voievodul și fiul său au fost decapitați în biserica schitului de

14 Alexandru PELIMON, *Impresiuni de kalatorie în Romaniea*, Imprimeria Națională a lui Iosif Romanov et Comp, 1858, p. 128.

15 *Ibidem*, pp. 82-83.

16 Nicolae IORGA, *Guide historique de la Roumanie: extraits choisis par Victor Brătulescu*, Tipografia Lupta – N. Stroilă, București, 1936, p. 12.

17 *Condica Episcopiei Râmnicului*, f. 162, doc. 12.

pe dealul Cetățuia[18], așa cum se afirmă în majoritatea lucrărilor istoriografice românești de până astăzi[19], ci undeva la *Râmnicul de Sus*, vom enumera toate ipotezele care au fost lansate până acum.

Preasfințitul Athanasie Mironescu, episcopul Râmnicului, era ferm convins că locul asasinatului din 1529 a avut loc la bisericuța de la Olteni (Bujoreni): „Această veche biserică din care se mai văd și până astăzi resturi de ziduri când Oltul e în scădere, va fi fost vechea biserică cea clădită de Antim, prefăcut de tradiție în «Vlădica Eftimie», în scopul de a servi de biserică a scaunului vechii Mitropolii de la Severin, mutat de el de la Severin la Olteni. Biserica va fi servit poate și noului scaun episcopesc al «Râmnicului-Noul Severin», reînființat de Radu Vodă cel Mare în 1496, până la 1529, când ea va fi lăsată în uitare și părăsire, rămânând nu numai ca un «metoh» al episcopiei, din pricină că în ea se va fi asasinat Radu Vodă de la Afumați și fiul său Vladu, de către Neagu Vornicul și Drăgan Postelnicul, ucigașii plătiți de Vladislav Vodă." Asasinarea, mai spune ierarhul, „se va fi întâmplat negreșit în această veche bisericuță, iar nu la Cetățuia din orașul R.-Vâlcea ori în altă biserică a episcopiei de aici; căci, nu se poate proba că pe acea vreme era vreo biserică în deal la Cetățuie, ori că episcopia își avea reședința în oraș. Pe de altă parte legenda, ce se păstrează la Olteni, arată chiar și locul pe unde a trecut Oltul aici fugarul domn, venind de la Argeș".[20]

Dicționarul geografic al județului Vâlcea, din anul 1893, ne prezintă varianta lui C. Alessandrescu, exprimată mai înainte de St. Ionescu-Cheianu, cum că asasinatul s-a petrecut în bisericuța de la *Olteni* (localitatea Bujoreni)[21], o ctitorie mitropolitană din anul 1576, dar și la baza acestei ipoteze stă tot tradiția orală și nu un izvor documentar.

Varianta emisă de Grigore Musceleanu în *Monumentele străbunilor* (1873) avansează *Mănăstirea Cozia*, ca loc al dramei din 1529, invocând nuvela istorică „Radu al VII-lea" din anul 1846.

În anul 1973, Ion Almariei publică în ziarul *Orizont* un alt punct de vedere, potrivit căruia nefericitul eveniment s-ar fi produs la Schitul *Fedeleșoiu* (!), unde ar fi existat cândva o „cetățuie"[22].

Opinia istoricului Constantin Rezachevici este că, de la Târgoviște (ultimul document păstrat este din 10 noiembrie 1528)[23], Radu de la Afumați nu s-a îndreptat spre Craiova, poate pentru a evita Slatina, locul unde se adunaseră boierii la sfârșitul lui decembrie 1528, ci către Râmnicu Vâlcea, năzuind totuși, foarte probabil, spre județul Gorj. C. Rezachevici arată că în emiterea acestei ipoteze nu se ține seama că acest fapt reprezenta un sacrilegiu de neconceput în acea vreme și inutil, invocând cea mai veche variantă păstrată a cronicii interne care menționează că cei doi au fost prinși la Râmnicu de Sus, unde poposiseră, legați și apoi executați, posibil în curtea Episcopiei Râmnicului.[24]

Istoricul aduce ca argument o altă cronică din care se desprinde un amănunt interesant:

18 Gheorghe Toma Bulat, „Un schit de lângă Râmnicul Vâlcea închinat Mitropoliei din București: Cetățuia", în *Mitropolia Olteniei*, XXIII (1971), nr. 3-4, pp. 221-230.

19 Ion Donat, „Fundațiunile religioase ale Olteniei", în *Arhivele Olteniei*, XV(1936), nr. 86-88, p. 282. Alți istorici care indică vechea biserică de pe dealul Cetățuia din Râmnic ca loc al asasinatului, sunt: N. Iorga, C.C. Giurescu, A. Sacerdoțeanu, P.P. Panaitescu, Șt. Ștefănescu, N. Stoicescu, Dinu C. Giurescu.

20 Athanasie Mironescu, *Istoricul Eparhiei Râmnicului*, Tipografia Gutenberg, București, 1906, p. 329.

21 Constantin Alessandrescu, *Dicționarul geografic al județului Vâlcea*, Tipografia și.fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1893, p. 300.

22 Ziarul „Orizont" din 5 iulie 1973, anul VII, nr. 1478.

23 D.R.H., B, III, pp. 113-114.

24 Rezachevici, *op.cit.*, p. 173.

„După ce au mazilit pă Vladislav Vodă, turcii l-au trimis domn iar pă Radu Vodă şi trecând câtăva vreme den domniea lui, iar neşte boieri, neştiind nimic Radu Vodă, şi au venit asupra lui. Care nefiind gata, au fugit cătră banul, la Craiova. Vrăşmaşii îl gonea tare şi l-au ajuns la Râmnicul de Sus şi prinzându-l pe el şi pe fii-său Vlad Vodă, amândoura le-au tăiat capetele. Şi aşa s-au sfârşit, fiind domn întâi şi pă urmă şapte ani"[25]. Logica acestei ipoteze se află în faptul că Cetăţuia nu putea să fie inclusă la acea vreme în arealul ce era cunoscut sub numele de *Râmnicul de Sus*.

Ca şi istoricul Rezachevici, cercetătorul Doru Moţoc porneşte de la acelaşi raţionament şi propune varianta prin care asasinatul s-a petrecut la „Râmnicul de Sus" pe locul unde se află astăzi Biserica „Cuvioasa Paraschiva" din Râmnicu Vâlcea şi unde, mai înainte, se afla o altă biserică din lemn aparţinând Episcopiei Râmnicului .

Biserica „Cuvioasa Paraschiva" de astăzi a fost începută de către domnitorul Pătraşcu cel Bun în perioada anilor 1554–1557 şi finalizată abia în anul 1587, de fiul său, Mihai Viteazul. Lăcaşul de cult era terminat, aşadar, la peste o jumătate de secol după tragicul episod. Dacă asasinatul s-ar fi produs aici, biserica veche din lemn ar fi fost părăsită şi lăsată ruinării din acest motiv.

Misterul asupra locului dramei din 1529 continuă să persiste şi astăzi, aşa cum şi istoria schitului este învăluită în mantia legendară. În lucrarea sa, preotul Ion Popescu-Cilieni afirmă că, după uciderea domnitorului Radu de la Afumaţi, biserica de la *Cetăţuia* a fost arsă şi că un nou lăcaş a fost construit, din zid, de către domnitorul Matei Basarab[26], dar acest fapt nu este consemnat de niciun izvor istoric.

În ziua de duminică, 28 iunie 1657, la 128 de ani de la tragicul asasinat, călătorul sirian Paul de Alep trece pe lângă acest deal, în drumul spre Mănăstirea Cozia, dar nu consemnează nimic în jurnalul său despre Schitul Cetăţuia[27]. Pare aproape imposibil ca Paul de Alep să nu fi fost interesat de acest obiectiv religios doar dacă aici nu mai exista nimic din vechea ctitorie.

Cel mai vechi document, care se păstrează, se găseşte în catalogul mănăstirilor şi schiturilor din Valahia Cisalutana (Oltenia), alcătuit în anul 1731, în vremea stăpânirii austriece. Prin acest act, Radu Mihnea dăruieşte schitului o vie în Dealul Bujorenilor, în anul 7122 de la facerea lumii (1613 sau 1614)[28].

25 Vornicul Radu Popescu, *Istoriile domnilor Tării Româneşti*, ed. crit. Constantin Grecescu, Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1963, p. 43.

26 Ion Popescu-Cilieni, *Biserici, târguri şi sate din jud. Vâlcea*, Ed. Ramuri, Craiova, 1941, p. 61.

27 *Călători străini în Ţările Române.*, vol. VI. Partea I - Paul de Alep, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 181.

28 Nicolae Dobrescu, *Istoria Bisericii Române din Oltenia în timpul ocupaţiunii austriace (1716-1739)*, Bucureşti, 1906, p. 274.

Hrisovul domnitorului Şerban Cantacuzino, din 12 februarie 1679, întăreşte Schitului Cetăţuia o moşie în Râmnic, locuri de arătură în câmpie, livezi, pădure şi văi, toată partea jupânesei Stanca Coţofeanca, fiica postelnicului Pârvu.

Moşia mai cuprindea vad de moară pe apa Râmnicului, loc de casă cu pivniţă în oraş, cu loc de grădină şi orice s-ar mai afla. Proprietatea fusese cumpărătoare a lui Pârvu şi o lăsase moştenire fiicei sale Stanca Coţofeanca. Mai târziu, ea va dărui schitului toată partea ei de moşie pe care o avea de la tatăl său.[29]

Dacă ar fi să acceptăm legenda care spune că domnitorul Radu de la Afumaţi a fost ucis chiar în altarul *Cetăţuiei*, sub ochii îngroziţi ai preotului, sigur biserica a fost părăsită, ceea ce ne dă posibilitatea să discutăm despre o nouă ctitorire, la 19 august 1680, de către mitropolitul Teodosie, de înzestrarea căreia se va preocupa în continuare, împreună cu rudele sale din Râmnic. Aşezământul monahal deţinea moşii, pogoane de vie şi două mori pe râul Râmnic[30].

Pisania, aflată pe o piatră fixată pe peretele de nord în exterior, sub fereastra pronaosului[31] de la *Cetăţuia*, aminteşte de rectitorirea mitropolitului Teodosie: „Cu vrerea Tatălui şi cu ajut[oriul Fiului şi cu] săvârşirea Sfântu[lui Duh. S-au făcut această biserică] şi cu chilii, întru cinstea şi lauda mai Marilor Voievozi Miha[il şi Gavril] şi[ale] altor fără de trupuri puteri, cu toată cheltuiala şi osârdia preasfinţitului părinte, chir Theodosie arhiepiscop şi mitropolit a toată Ţara Rumânească, în zilele prealuminatului domnu pravoslavnic creştin, Io Şerban voevod Cantacuzino, în luna avgust 19, leat 7188 [1680]"[32].

După cum se observă, pisania de la 1680 nu aminteşte nimic despre lăcaşul zidit anterior şi ctitorii iniţiali. Omisiunea se repetă şi la pisania pusă în anul 1853 de către mitropolitul Nifon care adaugă bisericii un pridvor cu stâlpi de cărămidă şi o turlă şi reface şi casele schitului: „Întru mărirea celei de o fiinţă, nedespărţitei Treimi şi în cinstea şi lauda sfinţilor mai mari Voevozi Mihail şi Gavriil şi a tuturor celor fără de trupuri puteri s-a zidit din temelie această sfântă şi dumnezeiască biserică la anul de la Întruparea Domnului şi Mântuitorului nostru I[i]sus Hristos, 1680, August 19, cu toată cheltuiala Preasfinţitului Arhiepiscop şi Mitropolit

29 Tezaur medieval vâlcean. Catalogul documentelor de la Arhivele Statului din Râmnicu Vâlcea (1388-1715), vol. I, „Institutul Poligrafic 13 Decembrie 1918", Bucureşti, 1983, pp. 253-254.

30 Corneliu Tamaş, *„Schitul Cetăţuia şi proprietăţile sale în secolul al XVII-lea"*, în *Episcopia Râmnicului – 500 de ani de la înfiinţare (1503–2003)*. Ed. Adrianso, Râmnicu Vâlcea, 2005, pp. 297-313.

31 Arhiva Direcţiei Judeţene pentru Cultură Vâlcea (D.J.C.V.), fond Oficiul Judeţean al Patrimoniului Cultural Naţional (O.J.P.C.N.), dos. I, f. 395.

32 Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Vâlcea (sec. XIV-1848), coordonator Constantin Bălan, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2005, p. 802.

a toată Țara Românească Kir Theodosie, în zilele dreptcredinciosului Domn Șerban Cantacuzino Voevod, iar la anul 1850, după alegerea făcută de Obștescul Divan, al Țării, suidu-să pe arhipăstorescul Scaun al Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei, Prea Sfinţitul Arhiepiscop și Mitropolit a toată Ungro-Vlahia D.D. Nifon și fiind dărăpănată biserica acestui Sfânt Schit numit Cetățuia, metohul Sfintei Mitropolii a Țării și locul pustiit cu totul s-a preînnoit de Prea Sfinţia sa biserica cu toate ale ei și s-a înfrumusețat cu case și ziduri înprejuru-i, după cum să veade, în zilele Înălțimei Sale bine credinciosul Domn Stăpânitor al Țării, Barbu Dimitrie Știrbei Voevod, cu îngrijirea acestei prenoiri fiind însărcinați Arhim. Misail Berislăvescu și Pitarul Anastasie Leculescu; leat 1853"[33].

O altă legendă este legată de acest moment al rectitoririi *Cetățuiei*. Înaltpreasfinţitul Teodosie fiind depus din scaun și surghiunit la Mănăstirea Cozia, de mai multe ori, a trecut mereu pe lângă biserica ruinată a *Cetățuiei*. A făcut promisiunea de a o rezidi dacă Dumnezeu îl va ajuta să revină în scaunul metropolitan și, astfel, s-a ținut de cuvânt. În anul 1680, când domnitor era Șerban Cantacuzino (1678–1688), a rezidit biserica înzestrând-o cu odoare și moșii și a declarat-o metoh al Mitropoliei[34].

În cartea sa, dată la 12 mai 1700, mitropolitul consemnează: „m-am apucat de am zidit, pre moșia noastră de la Râmnic, un schit pe Cetate, precum se vede, întru cinstirea Sfinţilor marilor Voievozi Mihail și Gavriil, al căror sobor iaste hramul Sfintei Biserici Cetățuii acesteia. Și la zidirea ei, și la toate alte trebi, au fost popa Iosif [Cetățeanul], ucenicul nostru, ispravnic și purtător de grije de la început și până la sfârșit"[35].

Biserica a fost împodobită cu pictură de zugravul „Constandin", cel care și-a inscripționat numele în naos, pe colțul de nord-vest.[36]

Dintr-o condică a Mitropoliei Ungro-Vlahiei aflăm că Schitul Cetățuia din Râmnicu Vâlcea avea, la anul 1786, biserica și casele acoperite cu șindrilă.[37]

În anul 1838, preoții deservenți de la Cetățuia erau Ioan duhovnicul sin Gheorghe, Staicu și Dumitru. Inventarul făcut în acest an menționează că biserica are sfinte vase de cositor, cinci candele de argint, trei perechi de odăjdii, o cădelniță de alamă, o cruce de argint, un policandru de tablă și niște case „surpate și pustii".[38]

33 Virgiliu N. Drăghiceanu, „Monumentele istorice din Oltenia", în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice (B.C.M.I.), Anul XXIV, fasc. 69, iulie-septembrie 1931, p. 126.

34 Meletie Răuțu, *Monografia ecleziastică a județului Vâlcea cu privire la monumentele religioase precum și la viața morală și religioasă a poporului*, Imprimeria județului și a comunei R.-Vâlcea, Râmnicu Vâlcea, 1908, p. 89-91.

35 Arhivele Naționale București, Mitropolia București, pach. CLXVI, doc. 53, ms. 136, f. 285-286.

36 Bălan, *op. cit.*, p. 803.

37 Condica Sfintei Mitropolii pentru toate schiturile Mitropoliei, atât de aici din București cât și cele după afară, Academia Română, Catagrafie din 1786, Febr. 16, f. 221.

38 Arhiva Arhiepiscopiei Râmnicului, dos. 44/1838, f. 137.

Ctitoria mitropolitului Teodosie se păstrează în linii mari până în ziua de astăzi. Monumentul istoric a fost refăcut între anii 1850–1853, când mitropolitul Nifon i-a adăugat pridvorul cu stâlpi din cărămidă și o turlă, gardul de incintă din cărămidă cu lespezi de piatră și două case, așa cum am văzut în textul pisaniei. Înaltul ierarh a înzestrat schitul cu moșii, „vaduri de moară, mertice de sare și robi”[39].

Celebrul artist Gheorghe Tattarescu a început pictarea bisericii Cetățuii în noiembrie 1854. Se pare că această pictură în tehnica *al fresco* a executat-o după cele de la Măgurele și Zlătari și înaintea lucrărilor de la Mănăstirea Bistrița și Catedrala Episcopală de la Râmnic. „Lucrarea executată la această bisericuță este cât se poate de pretențioasă pentru cunoașterea evoluției stilului marelui pictor”.[40] Tablourile votive, care te întâmpină la intrare, îl înfățișează pe vrednicul de pomenire ctitor „Părintele Teodosie Veștemeanu, mitropolitul Țării Românești”, alături de „Sfântul Prooroc Ioan Botezătorul”. Între ei este zugrăvită scena „Adormirea Maicii Domnului” și textul „Pace - vouă”. Pe partea de nord sunt pictate „Nașterea Domnului”, „Botezul” (sus), „Intrarea Domnului în Ierusalim – Floriile” și „Învierea lui Iisus” (jos). Pe parte de sud sunt pictate, deasupra, „Învierea lui Lazăr” și „Schimbarea la Față”, iar pe rândul de jos este zugrăvită scena „Învierea fiicei lui Iair”. Această lucrare a fost un adevărat succes pentru cariera tânărului pictor. Anul următor va împodobi cu picturi și zidurile noii catedrale episcopale de la Râmnic, ctitorită de Sfântul Ierarh Calinic al Râmnicului.

Poetul Alexandru Lăzărescu a scris, la 18 noiembrie 1856, un lung poem despre picturile de la Schitul Cetățuia, pe care i l-a dăruit, în manuscris, lui Tattarescu și a fost publicat în *Albumul literar român*, București (decembrie 1856 – mai 1857). Ultima strofă care a încheiat poemul sună astfel:

„Și Gheorghe Tattarescu în linii de lumină
Imaginile sacre în templu producând
Românul Mikel-Angelo, prin arta sa divină
Redete Cetățuii renumea-i de oarecând”.

La final, Lăzărescu i-a scris pictorului o dedicație „Lui Gheorghe Tattarescu, în semn de stimă pentru frumoasa sa artă, drept omagiu pentru marele său talent, spre neuitare pentru amiciția sa, îi trimite aceasta sincerul său amic A. Lăzărescu”.

Catagrafia din anul 1858 ne arată că biserica avea „deînaintea ei un amvon zidit din nou, cu clopotnița deasupra, învelită din tinichea albă. Casele egumenești erau cu patru încăperi, odoarele, veșmintele, moșia schitului, de asemenea în bună stare”.[41]

39 *Ibidem*, f. 142.

40 Angelescu, op. cit., p. 196.

41 Bulat, op. cit., p. 229-230.

Odată cu secularizarea averilor mănăstirești de la 1864, schitul Cetățuia din nordul orașului rămâne în grija localnicilor.

În anul 1882, scriitorul Ion Slavici întocmea un raport, încredințat Comisiei Monumentelor Istorice, referitor la soarta obiectivului de la *Cetățuia* care „se află la marginea orașului Râmnicul-Vâlcii, așezată pe culmea unui deal de la dreapta Oltului" asupra căreia trebuie făcute doar „reparaturi mici[...] între casele în care stă îngrijitorul și mai ales fostul conac arhieresc", care „se află în stare de tot rea, și dacă nu se va repara în curând, ele se vor ruina cu desăvârșire". Schitul a fost desființat în anul 1894 și a funcționat ca biserica parohială, avându-l ca preot pe Emanoil Duhovnicul[42].

O altă etapă de reparații la biserica de la Cetățuia se înregistrează în anul 1895.[43] Alte lucrări s-au făcut în anii 1941, 1956, 1972 (s-au vopsit turla de lemn și acoperișul din tablă galvanizată) și 1984. Biserica a fost consolidată în 1987, iar pictura a fost restaurată în anul 2000.

În lucrare sa, apărută în anul 1908, părintele Meletie Răuțu spune că biserica filială Cetățuia este „clădită pe un pisc înalt de piatră albă, moale și calcaroasă, în partea de nord a orașului[...] Această biserică este atât de mică, încât înlăuntrul ei nu pot încăpea mai mult de 100 de creștini, iar sfânta masă și proscomidia sunt lipite în păretele și pe fereastra estică a altarului. Biserica este înconjurată cu ziduri de jur împrejur și după toate datele este clădită de un Voevod din neamul Basarabeștilor".[44]

Tot în acest volum găsim enumerarea proprietăților deținute de biserica filială: „Posedă una vie la Bujoreni, alte locuri peste râul Râmnicul, cu drepturi la: dijmărit, oerit, vinărit, zece oameni scutelnici și 75 droburi de sare".[45]

Biserica „Sfinții Arhangheli (Cetățuiea)" din Râmnicu Vâlcea apare în „Anuarul" din anul 1909, trecută la categoria A – „Parohii urbane" ale Eparhiei Râmnicului Noului-Severin. Preotul Anastasie Marinescu care slujise la Cetățuia a fost adus la biserica „Buna Vestire" din Râmnic, la anul 1907[46].

Fostul Schit Cetățuia este un valoros obiectiv de patrimoniu cultural național, clasat în Lista Monumentelor Istorice încă din anul 1955[47]. Se păstrează două pomelnice ctitoricești ale acestui schit, unul din anul 1780 și celălalt din anul 1826[48].

---

42 Constantin Grigore, Râmnicul-Vâlcii. Loc de amintiri și recreiere. Monografie-ghid, Ed. Primăriei Orașului Râmnicul-Vâlcea, 1944, p. 31.

43 Dumitru Sandu, *Eparhia Râmnicului și Argeșului-monografie*, Ed. Episcopiei Râmnicului și Argeșului, Râmnicu Vâlcea, 1976, vol. II, p. 962.

44 Meletie Răuțu, *op. cit.*, 89.

45 Ibidem, p. 116.

46 „Anuarul" din anul 1909, p. 152.

47 Lista Monumentelor Istorice – Ordinul nr. 2828/2015, publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, Nr. 113 bis, 15.02.2016 - Județul Vâlcea: Cod LMI VL-II-m-B-09611.

48 Dumitru Bălașa, „Două pomelnice ale schitului Cetățuia din Rîmnicu-Vâlcii",

În anul 1929 s-au realizat reparații la biserică și, tot în acel an, s-a construit casa parohială, cu două camere și cerdac rustic, susținut pe stâlpi de lemn. Aceasta se află în stânga intrării, pe partea de nord-est, pe locul fostelor chilii egumenești.

În inventarul *Oficiului Județean al Patrimoniului Cultural Național* din anul 1972 sunt inventariate mai multe cărți religioase („Octoih" – 1674, „Triod" – 1682, 10 cărți de sec. XVIII, 23 cărți de sec. XIX), 31 de icoane din sec. al XIX-lea, obiecte de cult, două case, terenul din incinta bisericii - 1.033 de mp, 3 ha de livadă cu pomi fructiferi și 1,5 ha de izlaz[49].

Așezat pe un deal înalt și râpos din partea de nord a Râmnicului, de unde se poate vedea o frumoasă panoramă a orașului, *Fostul Schit Cetățuia* domină peisajul prin silueta sa zveltă, împrejmuit cu un zid de piatră măcinat de vreme. Construit de la început ca un complex fortificat medieval, capabil să ofere căpeteniei locale și mai apoi călugărilor, un reazem pentru o rezistență înarmată împotriva invadatorilor, este un loc unde perenitatea românească este dovedită.

Cultura religioasă are în județul nostru o tradiție de peste șapte secole, cu creații de referință, devenind o „marcă identitară" a Vâlcii, de aceea considerăm că este necesar să se facă o reparație istorică pentru această străveche vatră monahală să-și recapete menirea pentru care a fost creată *ab initio*.

în *Mitropolia Olteniei*, 1967, nr. 3-4, pp. 261-268.

49 Arhiva Direcției Județene pentru Cultură Vâlcea (D.J.C.V.), fond Oficiul Județean al Patrimoniului Cultural Național (O.J.P.C.N.), dos. 3 (II, 395).